

Den gamla landsvägen genom Trehörna

Lysings socknar är alla gamla medeltida socknar — alla utom Trehörna socken som bildades först i mitten av 1600-talet. I omkring hundra år levde sockenborna där utan körbar väg. Alla fick färdas fram på hästryggen. Först 1759 började man röja för körväg i Trehörna. Fyra år senare var vägen klar.

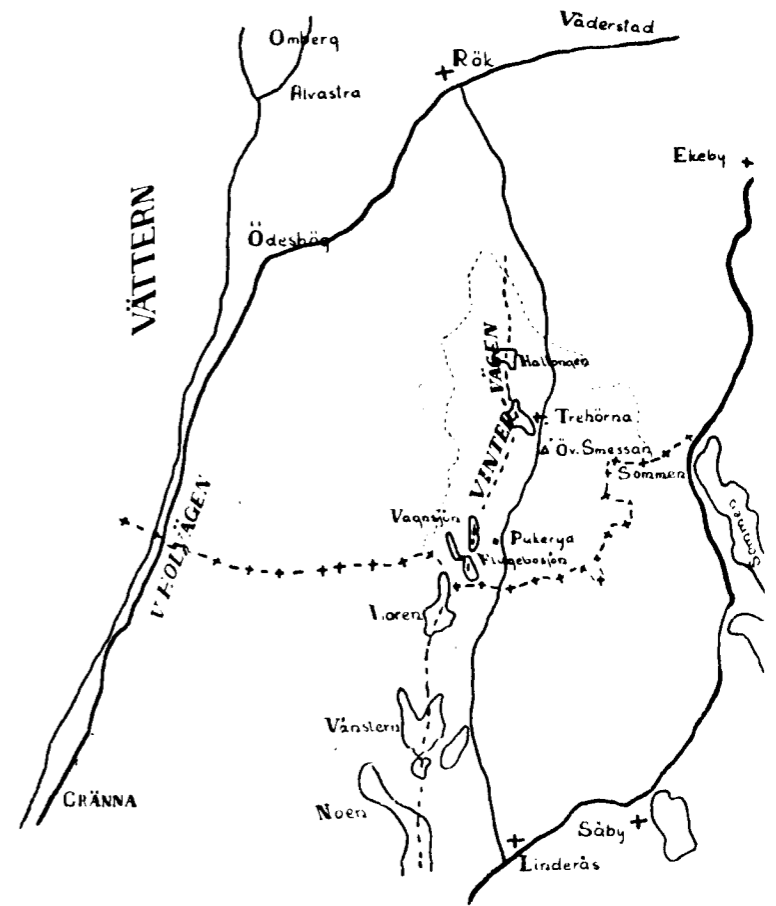
Den som för 60 år sedan färdades den vägen möttes någon kilometer söder om kyrkan av de branta och långa Smessebackarna. Den krävande färden upp fick sin belöning ovanför Översta Smessan. Här fick resenären se Omberg stiga upp vid horisonten. Utsikten var Trehörnabornas stolthet. Detsamma kunde sägas om de omgivande Smesseängarna.

Men på 1930-talet byggdes en ny väg mot Tranås vid sidan om Smessevägens branta backar. Den gamla vägen lämnades åt glömska och vanvård.

Lyckligtvis besökte stiftets biskop Tor Andrae — en av de aderton i Svenska Akademien — Trehörna församling för biskopsvisitation några år efter det nya vägbygget. Som den kulturperson han var, ville han få veta vad den visiterade församlingen hade att erbjuda och han hade den goda smaken att också vandra uppför Smessebackarna. För Svenska Turistföreningens Årsskrift 1938 gjorde han nedanstående beskrivning:

”Strax söder om den sjö, där socknemännen i Trehörna byggde sin kyrka utan lov av byggnadsstyrelse, domkapitel och all annan överhet efter eget och prostens Siegbahns huvud, stiger landet till en ansenlig höjd. En övergiven landsväg med den urgamla ridstigen ännu skönjbar som en djupt nedskuren fåra vid vänstra väggkanten leder upp till en ljuvlig slätteräng med lindar, askar och jämna gräsmattor mellan hasselbuskage och hallonsnår. Det är ett minne från den paradisetstid, då vårt land låg under ljumma vindar och hade söderns somrar, då lyckliga stenåldersmänniskor ploc-

Den gamla vägen är den som för från Linderås till Rök genom Trehörna. Kartan ritad av Sten Edström

kade valnötter och jagade hjortar i sin stora park och spottade druvkärnor på golvet i sina hyddor.

När man nått höjden däruppe, faller skogsridån, och en väldig utsikt blir synlig mot norr och nordväst. Över Omberg och höjderna i Västra Ny skymta västgötabergen som en blå dimbank.”

Det är inte bara vägen från Trehörna kyrka upp till den beskrivna utsiktspunkten som gick genom ”en ljuvlig slätteräng”. Hela fortsättningen fram till Linderås kyrka var ett typiskt lövängslandskap med dominerande inslag av ek — ”ett minne från den paradisetstid, då vårt land låg under ljumma vindar...”. Holavedens mörka barrskog har inte förrän under de senaste 50 åren — med människans hjälp — lyckats genombryta denna sista skans av lövängsskog. Där biskop Andrae betraktade Omberg och de blå västgötabergen, har ekskogen huggits bort och ett ogenomträngligt planterat granskogsbuskage spirar på den välskötta slätterängen.

Forngraven belägen några hundra meter söder om översta Smessan
(Foto: TORD LINDELL 1938)

Till Smessevägens sevärdheter hör inte bara ängar, ridstig och utsiktspunkt. Fortsätter man landsvägen ett par hundra meter fram från utsiktspunkten kommer man till ett märkligt fornminne. Uppe på krönet av en bergsknalle, ett 50-tal meter till höger om vägen, ligger en ansevärd järnåldersgrav. Vägen har alltså förkristna anor.

Körvägen blev färdigbyggd 1763. Den gick från Röks till Linderås kyrka, från Östgötaslätten till Småland. Den var alltså inte bara en byväg i Trehörna. Den vanligaste förbindelseleden mellan denna del av Östergötland och Småland var givetvis Västra Holvägen utefter Vättern med Jönköpings som slutmål. Man talar också om en Östra Holväg med Eksjö som närmaste mål. I detta fall torde det emellertid röra sig om flera parallella vägar. En av dessa har varit föremål för en grundlig rekognosering av lektor Erik Fries. Han har forskat i 7-8 år och därvid fått fram att den givna infarten norrifrån var Hogstad.

Från Hogstad har Fries funnit ridstigsstumpar som så småningom når förbi Ekeberg till Trehörna kyrka. Här bjuder han på en riktig nyhet — tyvärr utan källhänvisning. Den heliga Birgitta har färdats vägen fram när hon påbörjade sin långa pilgrimsfärd till den Eviga staden.

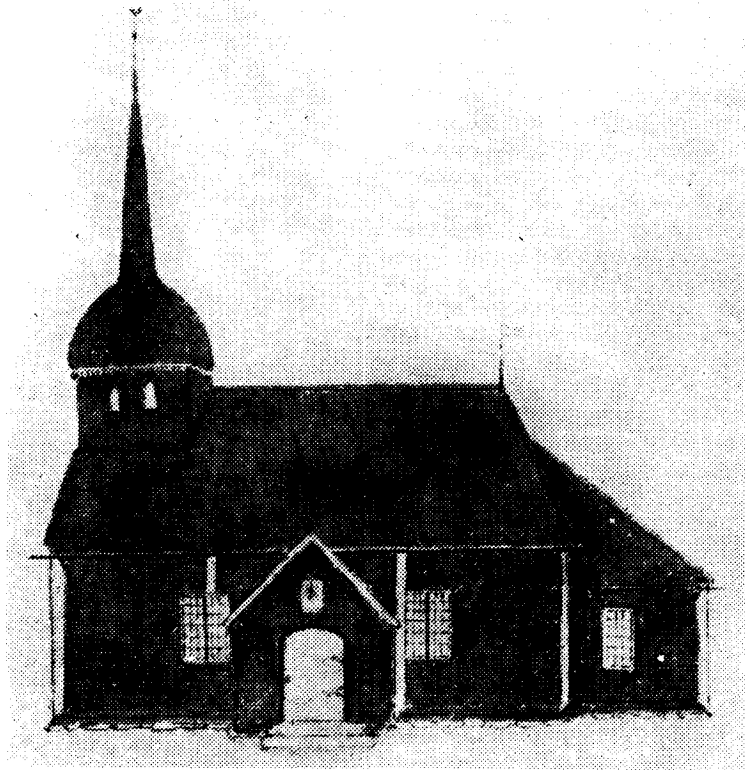
”Hon må från utgångspunkten Alvastra tagit vägen över vare sig Stora Åby eller Rök och Hejla backe. En gång passerade hon med sina följeslagare Trehörnasjön i det inre av Holaveden och färdades vidare nu följande den urgamla ridstigen...”

Den gamla ridstigen öster om nedersta Smessan. I bakgrunden Erikslunds ladugård vid nuvarande Tranåsvägen
(Foto: TORD LINDELL 1938)

Ett annat historiskt minne är förknippat med vägen, nämligen den danske fältherren Daniel Rantzaus återtag från sina vilda härjningar i Östergötland. Han påbörjade dem 1567 under Erik XIV:s danska krig, det s k Nordiska sjuårskriget. Ganska nära ridstigen löpte en vinterväg där man kunde utnyttja tillfrusna sjöar, åar och sankmarker. Den danska hären använde vägen vid sitt återtag i januari 1568. I Trehörna fanns en tradition om danskt krigståg. Namn som Juteön och Kopparhandskemaden i Sandkulla och Hal-longstrakten säger en del, liksom Danskängen vid Trehörnasjön och slutligen Vagnsjön (som skall ha fått sitt namn av sänkta danska vagnar — det bör förstås ha varit slädar).

Trehörna gamla kyrka, byggd 1643—47. Nedriven 1861. Den gamla landsvägen förband denna kyrka med kyrkorna i Rök och Linderås

Trehörna nya kyrka
(Foto: SIGFRID KULLER-STRAND omkr 1915)

Vi flyttar det historiska perspektivet ett par hundra år, fram till år 1763. "Den urgamla ridstigen genom Holaveden" var då ersatt med vagnsvägen. Trehörnakyrkoherden Petrus Brunvall har lämnat en detaljerad vagnsvägsbeskrivning.

"Sedan över 120 års tid här varit kyrka byggd och avsondrad socken ifrån de nästgränsande med särskild pastor, har den svårighet varit, att ingen vagnsväg funnits närmare än på 1 1/2 mil till vilkadera sidor man härifrån har velat komma ut, utan man alltid måst rida, och det ofta med livsfara på en trång och stenig gångstig samt allt på hästryggen föra, angrep år 1758 ägaren av Trehörna Säteri, överstelöjtnanten och riddaren, välborne herr Casper Friedrich von Gröninger samt undertecknad pastor loci saken med fullt allvar."

Häradshövdingen tillstyrkte vägbygget, liksom landshövdingen. Han bestämde att häradsborna skulle bryta mark för den nya vägen och sätta den i stånd. Men alla häradsbor var inte nöjda. De besvarede sig i kammarkollegiet, och arbetet med vägen stannade av. Några månader senare avslog kammarkollegiet besvären, kronolänsman mätte upp och delade vägen mellan häradsborna efter gårdarnas storlek, och så fick de sätta igång med arbetet igen.

Då gick de missnöjda ända upp till Kungl Maj:t för att försöka få ändring i beslutet — utan framgång. Arbetet fortsatte. Sommaren 1763 gick det att åka bekvämt på den färdiga vagnsvägen. Och i december samma år åkte von Gröninger med sin fru och dotter första gången ifrån Trehörna gård till kyrkan i täckt vagn. Ett sådant fordon hade aldrig skådats där förr.

Den gamla Smålandsvägen över Trehörna vore värd ett större intresse än dagens. När det gäller Smessebackarna är ägaren Trehörna säteri — fru Gustafva Behms stiftelse. Här kan man efterlysa bättre förvaltaransvar när det gäller vården av den gamla landsvägen.

STEN EDSTRÖM